

УДК 343.22

А. В. Ландіна,
канд. юрид. наук, старший науковий
співробітник відділу проблем
кримінального права, кримінології
та судоустрою Інституту
ім. В. М. Корецького НАН України

СУБ'ЄКТ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Досліджується проблема визначення особливих ознак суб'єкта у злочинах проти інформаційної безпеки. Враховуючи кількість і різноманітність злочинів, що посягають на порядок обігу інформації, встановлено, що спільними для суб'єктів указаних злочинів є ознаки, визначені у ч. 1 ст. 18 КК України. Вирішальне значення при встановленні суб'єкта злочину, що посягає на інформаційну безпеку, має предмет такого злочину.

***Ключові слова:** суб'єкт злочину, інформаційна безпека, спеціальний суб'єкт злочину, порядок обігу інформації, предмет злочину.*

Згідно з кримінальним законодавством України підставою кримінальної відповідальності є вчинення особою діяння, яке містить склад злочину, передбаченого у КК України (ч. 1 ст. 2 КК). Оскільки суб'єкт злочину є одним із обов'язкових елементів складу злочину, для притягнення особи до відповідальності необхідно встановити, що вона має всі ознаки суб'єкта злочину, визначені у ст. 18 КК. Це стосується і злочинів, що посягають на інформаційну безпеку України, відповідальність за які передбачена відповідними нормами Особливої частини КК.

Суб'єкт злочину є носієм тієї суспільної небезпечності, яка виявляється у вчиненні злочину та настанні суспільно небезпечних наслідків. Саме його психічне ставлення залежно від характеру і способу поєднання вольового та інтелектуального моментів утворюють вину як обов'язкову ознаку суб'єктивної сторони складу злочину. Поряд із тим він є виконавцем самої об'єктивної сторони складу злочину (окрім випадків, коли мова йде про суб'єктів-співучасників, які не є виконавцями – підбурювач, пособник, орга-

нізатор) і саме внаслідок вчинення діянь суб'єктом злочину заподіюється шкода об'єкту злочину. Таким чином, саме суб'єкт злочину є тією ланкою, яка зв'язує між собою усі елементи складу злочину. Причому це стосується не лише обов'язкових, але й факультативних ознак елементів складу злочину.

Злочини, які посягають на інформаційну безпеку, характеризуються тим, що безпосередні об'єкти цієї категорії злочинів, окрім інших ознак, передбачають наявність предмета, який є для них обов'язковою ознакою. Тому, виходячи з цього, суб'єкт кожного злочину у сфері інформаційної безпеки повинен усвідомлювати особливий характер інформації, з якою пов'язане вчинення суспільно небезпечного діяння.

Разом із тим виникає питання: чи може остання теза означати, що суб'єкт злочинів проти інформаційної безпеки, який володіє особливим видом інформації або який усвідомлює, що вчинення злочину пов'язане з такою інформацією, наділений ознаками спеціального суб'єкта? Для цього потрібно розуміти, що мається на увазі під предметом злочину проти інформаційної безпеки. Це питання пов'язано із певними труднощами, оскільки, по-перше, зазначені злочини розміщені у різних розділах Особливої частини КК, що свідчить про те, що порядок у сфері обігу інформації у переважній кількості цих злочинів є додатковим обов'язковим об'єктом; по-друге, виходячи зі змісту норм Особливої частини, злочинів у сфері інформаційної безпеки нараховується понад п'ятдесят складів. Це значно ускладнює визначення спільного для цих злочинів розуміння будь-якого з основних чи факультативних ознак елементів злочину. Відповідно, це стосується й суб'єкта злочину.

Інформаційна безпека як об'єкт злочинного посягання – це врегульований нормами права порядок суспільних відносин у частині реалізації інформаційної потреби фізичних та юридичних осіб, суспільства, держави¹, проти

---

¹ Ландіна А. В. Кримінально-правова протидія злочинам проти інформаційної безпеки в Україні / А. В. Ландіна // Протидія злочинності в Україні: кримінально-правові та кримінологічні аспекти : матеріали

якого спрямоване суспільно небезпечне діяння. Основним предметом такої безпеки у сфері задоволення вказаних потреб фізичних та юридичних осіб є інформація.

При кваліфікації діянь, які посягають на інформаційну безпеку, одна з проблем пов'язана з установленням предмета відповідного злочину. Так, зокрема, часто визнається, що злочини, які порушують порядок обігу інформації в суспільстві, є безпредметними. Це обумовлюється тим, що деяка інформація не закріплюється на окремих носіях (письмових, аудіо- чи відео-носіях, зображеннях тощо), а є лише вербальною (усною). Предметами таких злочинів визнають лише вказані носії, а за їх відсутності констатується відсутність і предмета злочину (наприклад, при розголошенні відомостей про проведення медичного огляду на виявлення зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби, відповідальність за яке передбачена ст. 132 КК, та інші злочини). Але з таким підходом погодитися доволі складно.

Предмет злочину – це факультативна ознака об'єкта злочину, яка проявляється у матеріальних цінностях (що людина може сприймати органами чуття чи фіксувати спеціальними технічними засобами), з приводу яких та шляхом безпосереднього впливу на які (або без такого впливу) вчиняється злочинне діяння². У випадку, коли певна інформація як предмет злочину міститься на певних носіях (наприклад, при ввезенні, виготовленні або розповсюдженні творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію (ст. 300 КК), при ввезенні, виготовленні, збуті й розповсюдженні порнографічних предметів (ст. 301 КК)), предмет злочину може бути сприйнятий органами чуття людини (зором, тактильним відчуттям), а також спеціальними технічними засобами

Всеукр. наук.-практ. семінару (м. Миколаїв, 26 травня 2016 р.); упоряд. Є. О. Письменський. – Миколаїв : Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка, 2016. – С. 105.

²Музика А. А. Предмет злочину: теоретичні основи пізнання: монографія / А. А. Музика, Є. В. Лашук. – К.: ПАЛИВОДА А.В., 2011. – С. 167.

(наприклад, пристроями для відтворення аудіо- чи відеозаписів). Якщо ж інформація не закріплена на таких носіях (наприклад, при розголошенні лікарської таємниці (ст. 145 КК)), то вона може бути сприйнята лише органами чуття людини (органами слуху). Оскільки у визначенні предмета злочину передбачено, що він може сприйматися не лише органами чуття людини (у визначенні використовується сполучник «чи», а не сполучник «та»), то така інформація також має визнаватися предметом злочину.

Таким чином, оскільки злочини проти інформаційної безпеки завжди пов'язані з порушенням правил обігу певної інформації, то їх усіх слід вважати злочинами предметними, адже така інформація сприймається органами чуття людини та/або фіксується спеціальними технічними засобами. Тому при кваліфікації вказаних злочинів органи досудового розслідування обов'язково повинні встановлювати їх предмет, оскільки предмет набуває статусу обов'язкової ознаки об'єкта злочинів проти інформаційної безпеки.

Але це зовсім не означає, що наявність такого особливого предмета злочину, як спеціальна інформація, обумовлює можливість вчинення злочинів проти інформаційної безпеки лише спеціальним суб'єктом. Адже спеціальна інформація, із обігом якої пов'язане вчинення окремих злочинів, може стати доступною й особі, наділеній ознаками загального суб'єкта злочину.

Так, зокрема, проти інформаційної безпеки спрямовані деякі злочини, що посягають на правопорядок у сфері основ національної безпеки України. Це такі злочини, як дії, вчинені з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, а також змова про вчинення таких дій, публічні заклики до насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або до захоплення державної влади, а також розповсюдження матеріалів із закликами до вчинення таких дій з використанням засобів масової інформації (ч. 2–3 ст. 109 КК) та шпигунство (ст. 114 КК). Виходячи з ознак указаних злочинів, їх суб'єктом може бути будь-яка осудна особа, яка вчинила злочин у 16-річному віці, тобто ніякі особливі ознаки

суб'єкта злочину не є обов'язковими для вказаних злочинів. Те саме стосується і злочинів проти моральності, оскільки ввозити, виготовляти, розповсюджувати твори, що пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію (ст. 300 КК), а також ввозити, виготовляти, збувати і розповсюджувати порнографічні предмети (ст. 301 КК) можуть будь-які особи, наділені всіма ознаками, визначеними у ч. 1 ст. 18 КК. Натомість злочини проти інформаційної безпеки, які посягають на порядок у сфері охорони життя і здоров'я особи (розголошення відомостей про проведення медичного огляду на виявлення зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби (ст. 132 КК) та незаконне розголошення лікарської таємниці (ст. 145 КК)) передбачають, що суб'єкт цих злочинів – спеціальний, оскільки для вчинення вказаних суспільно небезпечних діянь особа має володіти інформацією, доступ до якої обмежений для інших.

Взагалі серед інших злочинів у сфері інформаційної безпеки є такі, що можуть вчинюватися суб'єктом, який не наділений ніякими особливими ознаками (наприклад, завідомо неправдиве повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності (ст. 259 КК), умисне знищення або пошкодження майна журналіста, якщо це пов'язано із його професійною діяльністю (ст. 347¹ КК)) або певними спеціальними ознаками (наприклад, викрадення, привласнення, вимагання документів, штампів, печаток, заволодіння ними шляхом шахрайства чи зловживання службовим становищем або їх пошкодження).

Вище нами були вказані лише деякі злочини, які посягають на порядок інформаційного обігу в суспільстві. Насправді їх набагато більше – близько п'ятдесяти складів злочинів, за які передбачена кримінальна відповідальність. Але, вбачається, немає особливого сенсу перераховувати усі норми і склади злочинів, що посягають на вказану сферу національної безпеки. Для визначення особливостей суб'єкта злочинів проти інформаційної безпеки, на

нашу думку, цілком достатньо вказівки на особливості суб'єкта злочину у зазначених вище суспільно небезпечних діяннях, які порушують порядок обігу інформації у суспільстві. Отже, предмет злочину проти інформаційної безпеки обумовлює і вид суб'єкта злочину.

Низка осіб можуть вчинювати злочини у сфері обігу інформації лише у силу виконання певних службових обов'язків, що надає їм доступ до інформації певного характеру. Тому спеціальний суб'єкт при вчиненні розглядуваних злочинів обумовлюється певним службовим становищем, яке займає особа й використовує його при вчиненні злочину, що посягає на інформаційну безпеку. Разом із тим суб'єкт злочину згідно з теорією кримінального права може вважатися спеціальним не лише у тому випадку, коли він займає особливе службове становище, а й за ознаками віку, статі, особливого емоційного та/або фізичного стану, соціальних особливостей. Наприклад, суб'єкт злочину, передбаченого ст. 117 КК («Вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини»), є спеціальним за ознаками статі (ним може бути лише жінка), особливого емоційного (післяпологовий стрес) та фізичного (пологи) стану. Але такі ознаки не мають жодного значення для характеристики суб'єкта злочину, який посягає на порядок обігу інформації.

Щодо інших ознак, то вони у певних випадках можуть впливати на характеристику суб'єкта інформаційних злочинів. Так, зокрема, хоча для переважної більшості злочинів вікова ознака значення не має, але у силу особливостей предмета низки злочинів, що посягають на порядок обігу інформації, вони можуть бути вчинені суб'єктами, які досягли певного віку. Наприклад, такий злочин, як службове підроблення (ст. 366 КК), яке полягає у складанні, видачі службовою особою завідомо неправдивих офіційних документів, внесенні до офіційних документів завідомо неправдивих відомостей, іншому підробленні офіційних документів, може бути вчинене лише службовою особою. Це означає, що така особа є принаймні повнолітньою і до того ж має певний освітній та кваліфікаційний рівень. Тобто вік та окремі соціальні особ-

ливості суб'єкта злочину можуть мати значення при кваліфікації злочинів у сфері інформаційної безпеки. Але такі особливості не є обов'язковими і впливають на вид та розмір призначуваного покарання залежно від обставин вчиненого злочину.

У контексті розгляду особливостей суб'єкта злочинів проти інформаційної безпеки слід приділити увагу й доцільності визнання юридичних осіб суб'єктом злочину. На нашу думку, слід підтримати позицію, що юридична особа позбавлена можливості усвідомлювати, передбачати, бажати, свідомо припускати або легковажно розраховувати на ненастання наслідків свого діяння, а також зазнавати страждань через певні обмеження³. Визнання юридичної особи суб'єктом злочину порушило б низку принципів кримінального права, зокрема принцип винної відповідальності за вчинене суспільно небезпечне діяння, принцип особистої відповідальності, принцип індивідуалізації покарання. Винне ставлення до суспільно небезпечного діяння та його наслідків можливе лише з боку фізичної особи. Те саме можна сказати і про інші зазначені вище принципи – їх дотримання можливе лише у випадку, якщо суб'єктом злочину є фізична особа. Тому ми вважаємо, що юридична особа не може бути суб'єктом злочину взагалі.

Отже, у кожному конкретному випадку вчинення злочину проти інформаційної безпеки потрібно встановлювати, чи властиві суб'єкту певного злочину якісь особливі ознаки та яким чином вони впливають на кваліфікацію злочину й суспільну небезпечність самого суб'єкта.

Спільними ознаками для суб'єктів злочинів проти інформаційної безпеки є ті, що визначені у ст. 18 КК: осудність, приналежність до фізичних осіб, досягнення віку кримінальної відповідальності та вчинення злочину, передбаченого КК. Ніякі інші спільні ознаки суб'єктів злочинів вказаного

---

³ Осадча А. С. Спеціальний суб'єкт злочину: генезис, функції, проблеми кваліфікації : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 / А. С. Осадча ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. – Х., 2015. – С. 9.

виду визначити неможливо. Вирішальне значення при встановленні суб'єкта злочину, що посягає на інформаційну безпеку, має предмет такого злочину.

Ландина А. В. Субъект преступлений против информационной безопасности по уголовному законодательству Украины

Исследуется проблема определения особенных признаков субъекта в преступлениях против информационной безопасности. Учитывая количество и разнообразие преступлений, посягающих на порядок информационного оборота, установлено, что общими для субъектов указанных преступлений являются признаки, которые определены в ч. 1 ст. 18 УК Украины. Решающее значение при установлении субъекта преступления, посягающего на информационную безопасность, имеет предмет такого преступления.

Ключевые слова: субъект преступления, информационная безопасность, специальный субъект преступления, порядок оборота информации, предмет преступления.

Landina A. V. The offender of the crimes against information security in the criminal legislation of Ukraine

In the article the problem of determining the special characteristics of the offender of crimes against informational security is researching. Considering the number and variety of crimes against the order of the informational circulation it is founded that the signs specified in part 1 of the Art. 18 of the Criminal Code of Ukraine are common for the offenders of these crimes. Crucial importance in defining the offender of the crimes encroaching on informational security is the subject of such a crime.

Key words: a criminal offender, informational security, special criminal of offender, the order of circulation of information, the subject of the offense.